

УДК 821.161.2'06-31.09

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2026-62-25>

**ЧАС І ПРОСТІР У РОМАНІ ІЛАРІОНА ПАВЛЮКА
«Я БАЧУ, ВАС ЦІКАВИТЬ ПІТЬМА»**

Анастасія МАЛАНІЙ

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль
ORCID: 0009-0007-9073-7741
anastasiamalaniy2006@gmail.com*

Оксана ЛАБАЩУК

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0001-6000-7237
lagoshnyak@ukr.net*

У статті здійснено аналіз особливостей хронотопу роману Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». Актуальність дослідження зумовлена значною популярністю твору в сучасному українському літературному процесі та недостатньою увагою науковців до його часопросторової організації. Метою роботи є з'ясування специфіки взаємодії часу й простору в романі та виявлення ознак хронотопу потойбіччя і пограниччя. Теоретичним підґрунтям дослідження стали концепції хронотопу М. Бахтіна, праці Н. Копистянської та сучасні студії, присвячені художньому двосвіттю.

У роботі встановлено, що селище Буськів Сад функціонує як модель потойбічного простору, наділена ключовими характеристиками цього типу хронотопу: географічною ізольованістю, замкнутістю, циклічністю часу, повторюваністю смертей і воскресінь мешканців, постійною зимою як знаком духовного занепаду та безвиході. Просторово-часова організація селища корелює з алузіями на дантівське пекло, зокрема дев'яте коло, пов'язане з холодом і зрадою.

Доведено, що важливу роль у формуванні хронотопу відіграють персонажі-демони (бармен, черниця, Харитон) та авторитарний мер, які репрезентують систему потойбічної влади. Особливу увагу приділено образу Харитона як перевізника між світами, що відсилає до античного міфу про Харона.

Хронотоп пограниччя реалізується через образи ріки Туонь, мосту, дороги, нічного часу та стану смерті або напівсмерті героя як необхідної умови переходу між світами. Проаналізовано дві переправи головного персонажа Андрія Гайстра, які демонструють варіативність межового простору: від розгорнутої ініціативної мандрівки до швидкого усвідомленого повернення.

Зроблено висновок, що роман Іларіона Павлюка, який за структурою є детективом, вирізняється складною багаторівневою хронотопічною моделлю, у якій поєднано реальний і потойбічний світи, а час і простір стають важливими засобами розкриття філософської проблематики твору.

Ключові слова: *хронотоп, художній простір, художній час, жанр, детектив, потойбіччя, пограниччя, двосвіття, Іларіон Павлюк.*

TIME AND SPACE IN ILARION PAVLIUK'S NOVEL "I SEE YOU'RE INTERESTED IN DARKNESS"

Anastasia MALANIY

*Student Pursuing a First-Cycle (Bachelor's) Degree
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 M. Kryvonosa str., Ternopil
ORCID: 0009-0007-9073-7741
anastasiamalaniy2006@gmail.com*

Oksana LABASHCHUK

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Theory and Methodology of Ukrainian and World
Literature
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 M. Kryvonosa str., Ternopil
ORCID: 0000-0001-6000-7237
lagoshnyak@ukr.net*

The article analyzes the peculiarities of the chronotope in Illarion Pavliuk's novel *I See You Are Interested in Darkness*. The relevance of the study is determined by the considerable popularity of the work in contemporary Ukrainian literature and by the insufficient scholarly attention to its spatio-temporal organization. The aim of the paper is to clarify the specific interaction of time and space in the novel and to identify the features of the chronotope of the afterlife and the borderland. The theoretical basis of the research includes M. Bakhtin's concept of the chronotope, the works of N. Kopystianska, and modern studies devoted to the artistic dual-world model.

The study establishes that the settlement of Buskiv Sad functions as a model of the otherworldly space endowed with the key characteristics of this type of chronotope: geographical isolation, enclosure, cyclicity of time, repeated deaths and resurrections of its inhabitants, and perpetual winter as a sign of spiritual decline and hopelessness. The spatio-temporal organization of the settlement correlates with allusions to Dante's *Inferno*, especially the ninth circle associated with cold and betrayal.

It is proved that an important role in shaping the chronotope belongs to demonic characters (the bartender, the nun, Kharyton) and the authoritarian mayor, who represent the system of otherworldly power. Special attention is paid to the image of Kharyton as a ferryman between worlds, referring to the ancient myth of Charon.

The chronotope of the borderland is realized through the images of the Tuon River, the bridge, the road, the night time, and the state of death or near-death of the hero as a necessary condition for crossing between worlds. Two crossings of the protagonist Andrii Haister are analyzed, demonstrating the variability of liminal space: from an extended initiatory journey to a rapid conscious return.

It is concluded that Illarion Pavliuk's novel, structurally a detective story, is distinguished by a complex multilayered chronotopic model combining the real and the otherworldly worlds, while time and space become important means of revealing the philosophical issues of the work.

Key words: *chronotope, artistic space, artistic time, genre, detective story, afterlife, borderland, dual world, Illarion Pavliuk.*

Постановка проблеми. У 2020 році український письменник Іларіон Павлюк опублікував черговий роман «Я бачу, вас цікавить п'ятьма», який увійшов до короткого списку премії «Книга року ВВС – 2020», а у 2023 очолив топ продажів «Видавництва Старого Лева». Психологічний трилер із вкрапленнями ознак детективу, нуару та химерної прози уже шостий рік поспіль користується значною популярністю на читацькому ринку України. Він також став і об'єктом наукових зацікавлень літературознавців та лінгвістів. Юлія Фернос здійснила аналіз прецедентних та фонових назв у романі, визначивши їхні функції у творенні художньої композиції твору. Науковиця виділила зокрема й хроно-топічну функцію – прецедентні та фонони назви в романі беруть активну участь у формуванні його часових і просторових координат [11]. Оксана Тиховська та Михайло Цвіклінський дослідили містичні, міфологічні, апокрифічні й біблійні образи образи та мотиви, використані в тексті, а також їхні функції та інтерпретацію. Серед міфічних образів автори статті виокремили Харитона (уособлення Харона) та Дору (уособлення Пандори). Особливо цікавим є перший персонаж, який інтерпретується як складний синкретичний персонаж, що поєднує риси кількох міфологічних і демонологічних постатей. Насамперед у статті підкреслюється його зв'язок із Хароном – перевізником душ у потойбіччя, що виявляється у сцені переправи через річку та символічній платі монетою – грецьким оболлом. Окрім цього Харитон Еребович Баалюк, тісно пов'язаний із семітським богом Баалом: «Прізвище Харитона «Баалюк» – це алузія на Баала (або Ваала),

семітського бога родючості, ім'я якого згадується у фразеологізмі «служити Ваалу», що означає гонитву за матеріальними благами. Християни вважали Баала прибічником диявола, одним зі старших демонів. Згідно з первинною версією, Баал міг перебувати в пеклі й за бажанням з'являтися у світі людей. Харитон Баалюк теж здатен мандрувати між світами». Його по батькові покликає нас до Ереба – він же є «вічний Морок, пільма, темрява, одне з начал всесвіту, породження Хаосу; батько Ефіра та Гемери (Гесіод)». Саме тому автори статті називають Харитона породженням царства мороку та пільми [10, с. 234].

У подібному аспекті роман Іларіона Павлюка проаналізувала Людмила Остапова у статті «Міфопоетика у постмодерному романі Іларіона Павлюка “Я бачу, вас цікавить пільма”». Науковиця вказує: «У цьому дослідженні увага зосереджена на міфопоетиці, як невід'ємному явищі сучасного постмодерного роману на прикладі бестселера українського письменника Іларіона Павлюка...». Як і в попередній статті, тут зазначений зв'язок сюжету роману із його архітектонікою, створеною як алюзію на частини пекла із «Божественної Комедії» Данте Аліг'єрі. Роман складається із трьох частин («Пояс Каїна», «Місто Діт» та «Лімб»), зміст кожної з яких відповідає семантичному навантаженню назви. В обох статтях також згадано про семирічного хлопчика Ієроніма, який є прямою алюзією на творчість нідерландського художника Ієроніма Босха. Ключовою картиною в романі стає робота «Сад земних насолод», яка є «найвпізнаванішим зображенням пекла у всьому західному мистецтві» [14, с. 103].

Катерина Калинич продовжила досліджувати міфологічні образи та детально зосередилась над постаттю Харона (Харитона), простеживши трансформацію античного персонажа в романі. Авторка акцентує на «екзистенційно-серйозній та етично загостреній інтерпретації» традиційного образу Харона, оскільки той, на відміну від давньогрецьких канонів, не лише постає як «бездіяльний перевізник душ, зациклений на своїй монотонній роботі переправи», а відіграє роль «морального наставника, що допомагає долати внутрішню кризу» [3, с. 47].

Марта Замбжицька розглянула роман крізь призму специфіки неонуару. На її думку, одним із важливих елементів творення нуарності стає фігура лабіринту в просторовій побудові тексту: «Ключовим елементом просторової структури роману є фігура лабіринту, реалізована як у зображенні величезних підземних катакомб, куди серійний вбивця заманює своїх жертв, так і в описі самого міста – складного клубку людських гріхів і таємниць, у якому реальна реальність змішується з явищами з області демонології» [15, с. 213]. Саме підземний лабіринт катакомб селища, який є алюзією на лабіринт Мінотавра, слугує простором для творення найбільшого зла та є визначальним місцем подій у кульмінації та розв'язці сюжету.

Бачимо, що в зазначених дослідженнях відбувся аналіз інтертекстуальності твору, його міфічної образної та ідейно-тематичної системи, жанрово-стилістичної специфіки тощо, проте ще не було опубліковано роботу, присвячену особливостям саме часопросторових координат роману, хоч частково згадувались її елементи в контексті інших аспектів аналізу художнього тексту.

Метою дослідження визначаємо розгляд особливостей хронотопу роману Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» Досягнення зазначеної мети передбачає виконання ряду завдань: 1) з'ясувати поняття хронотопу та визначити його характеристики; 2) виокремити специфічні риси хронотопу потойбіччя; 3) дослідити взаємодію часу й простору в романі «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» та визначити в ньому ознаки хронотопу пограниччя та потойбіччя.

Виклад основного матеріалу. «Літературознавчий словник-довідник» визначає хронотоп як «взаємозв'язок часових і просторових характеристик зображених явищ» [8, с. 714]. Одним із перших знакових дослідників художнього часу і простору став М. Бахтін. Він висунув думку про те, що саме із художнього хронотопу випливає уся подальша композиція літературного твору. Описуючи часопросторові зв'язки, він стверджував, що час, який є першопочатком хронтопу, знаходить свою реалізацію у просторі, так би мовити, «набуває тілесності, стаючи художньо видимим» за його допомогою. Дослідники наукової діяльності літературознавця зазначають, що він виділяв щонайменше чотири рівні значущості хронотопу для художнього тексту: 1) наративне, сюжетотворне значення; 2) репрезентативне значення; 3) жанророзрізнявальне значення; 4) семантичне значення. Зрештою, навіть внутрішня форма слова може розглядатися як хронотопічна. Наступники М. Бахтіна почали пропонувати ряд різноманітних типів хронотопів: малі й великі хронтопи, хронтопи жанрів та мотивів, базові й суміжні хронтопи, випадкові, великі, локальні хронтопи тощо [13, с. 6]. Українська літературознавиця Н. Копистянська наголошує, що хронотоп за М. Бахтіном доцільно сприймати «не тільки поєднання часу і простору, а й у різній мірі напружений діалог між часом і простором» [4]. Сама науковиця присвятила чимало часу для розвитку досліджень про художні часопросторові взаємозв'язки. Результатом цього став вихід у світ її монографії «Час і простір у мистецтві слова» (2012). М. Барабаш зазначає, що «унікальність дослідження Нонни Хомівни Копистянської полягає у тому, що в ньому вперше звернено увагу на особливості поетики творів О. де Бальзака, Г. Флобера, Ф. Кафки, Г. Ібсена, А. Платонова, Анни Зегерс, а також багатьох інших письменників...». Н. Копистянська проаналізувала типові форми створення художнього простору, часу та хронотопу. В межах поетики простору, вона вводить поняття вертикалі «як філософської та соціальної складової для осмислення сюжетно-композиційної специфіки художнього твору». Особливу увагу вона звернула на категорії «свій» і «чужий», які, на її думку, є «домінантною рисою аналітичної поетики часопростору». Дослідниця загалом переосмислює поняття хронотопу, виводячи його за параметри самого тексту та надаючи значення таким позатекстовим елементам, як контекстуальні, жанрові, номенологічні виміри тощо [6, с. 324–326].

Окремо слід розглянути вивчення особливостей взаємозв'язку часу та простору в текстах з двосвіттям. В таких творах персонажі перебувають щонайменше у двох просторах, в яких час зазнає різної реалізації. М. Барабаш зазначає, що «проблема двосвіття у художньому тексті виникає внаслідок межової

свідомості героя, через що він змушений переживати своє існування в реальному просторі як ілюзію, що стає причиною його психологічної роздвоєності в часовому вимірі» [1, с. 310]. Науковиця вважає, що зображення цього досягається двома шляхами: через прийомом сновізії або створення реальності паралельних світів. Н. Копистянська в уже згаданій монографії доводить, що конструювання паралельних світів тісно пов'язане із цілеспрямованим кодуванням надтексту, який витворюється у діалозі автора та реципієнта [6, с. 268–269]. Аналізуючи функції часу і простору у творчості Я. Мельника, М. Барабаш виділяє два романи, в одному з яких реальність паралельних світів створюється через ілюзію простору («Рояльна кімната»), а в іншому – через ілюзію часу («Іде вічно»). Порівнявши способи творення двосвіття в обох текстах, літературознавиця робить висновок, що «нашарування просторів... практично не викликає ілюзійного дискомфорту», коли часова ілюзія робить двосвіття більш помітним та рельєфним. Час за своєю природою є явищем лінійним, а порушення цієї лінійності, зокрема в романі «Іде вічно», посилює відчуття нереальності та містичності простору [1, с. 312].

Досліджуючи тексти В. Шевчука з точки зору мандрівки в потойбіччя, М. Замбжицька звертає увагу на топос дороги та мандрівника. Для того, щоб потрапити в інший світ, персонажам слід обов'язково пройти граничний простір, який завжди загрожує небезпекою. Межею між двома світами, як правило, стають водойми (в романі «Птахи з невидимого простору» це море, а в «Оці прірви» – болото та мертве озеро), а перетнути їх допомагають нелюдські істоти. Важливим елементом у граничному топосі фігурує міст, який є «універсальним символом дороги в потойбіччя». Потойбічні світи зображуються як замкнуті універсуми, які характеризуються понурою атмосферою, пануванням страху, занепадом цінностей, чіткою відокремленістю від довкілля (у згаданих романах В. Шевчука – замок посеред степу та острів, оточений болотом). Мешканці цих місць є духовно й фізично мертвими – про це у текстах зазначається прямо (опис царя острова як трупа, що гниє) або ж своєрідними натяками (порівняння дівчат у замку із неживими ляльками без сердець). Вибратись із «того світу» можна лише ризикованою втечею або ж смертю [2].

Н. Косинська приділила увагу вивченню простору пограниччя у творчості М. Матіос. Персонажі в її текстах перебувають водночас в граничних фізичних просторах та межових ситуаціях для своєї психіки й життя. Дослідниця пише, що «поширеним міфопоетичним образом-репрезентантом пограниччя двох світів у творчості М. Матіос є ріка» [7, с. 311]. В одному з текстів ріка постає дзеркалом, відображена дійсність у якому ідентифікується небезпечною. Село по той бік водойми – своєрідне пекло, в якому проводяться тортури над викраденими («Солодка Даруся»). В іншому творі пограниччя разом із річкою позначає і міст-кладка («Москалиця»). Окрім цього, авторка також використовує прийом сну для створення і перетину межі між двома універсумами («Апокаліпсис»).

А. Швець вивчала лімінальні (граничні) топоси у «Казках» Н. Кобринської. За спостереженнями науковиці, у творах письменниці «лімінальна зона

ейдологічно репрезентується колоритними фольклорними образами, позначеними символізмом та містицизмом» [12, с. 223]. Серед них фігурують таємничі образи лісу та хатини серед нього, могили, дороги, мосту тощо. У казці «Судільниці» своїм символізмом привертають увагу птахи, які постають передвісниками людського фатуму та є уособленням людських душ після смерті. В цьому ж тексті пограниччя позначає також і відьма, оскільки та характеризується одночасною причетністю до двох світів – демонологічного та людського. Така функція відьми створюється зокрема і часопросторовими координатами її перебування: вона знаходиться та діє в таких порубіжних зонах міфопростору, як підвіконня, поріг, двері, роздоріжжя, перехрестя тощо. В казці «Рожа» способом переходу в сакральний, потойбічний простір стає ритуальне вбивство. «Обриси лімінального міфопростору в казці «Рожа» становлять конгломерацію химерних, інфернальних, потойбічних, хтонічних локусів», – зазначила дослідниця [12, с. 219].

Роман Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма», який розпочинається як детектив, має не властивий для детективу хронотоп. На основі вищеописаних досліджень можна стверджувати, що Буськів Сад має усі основні ознаки потойбічного місця: відокремленість пограниччям, просторова та часова замкнутість, жителі-мертвяки тощо. Основну частину межі між світами становить ріка Туонь, назва якої походить із фінської міфології. У романі вона виконує роль річки Стікс, течія якої веде до царства мертвих. За словами місцевих, до найближчих населених пунктів щонайменше три години їзди, а медсестра Оксана описує порожнечу за межами селища стисло: «Немає тут сусідніх селищ... І сіл немає. Ніякого біса немає...» [9, с. 250]. Ізольованість простору підкреслюється і характерним краєвидом, що відкривається з пагорба: «По той бік пагорба ліниво переливалася на сонці Туонь, і звідсіля її вода видавалася свинцево-сірою. Протилежний берег вже не був схований за туманом, та виявилось, що на тому боці нічого нема – саме лише засніжене поле. Нескінченне й сліпучо біле, воно зливалось з низькими хмарами, так що не було видно лінії горизонту» [9, с. 277]. У часових координатах Буськів Сад та його мешканці замкнуті в циклічності: усі події – вбивства, смерті, воскресіння, злочини, «гесна огненна» – повторюються з певною регулярністю. «Усі тут одного разу вже помирили» – цей факт розкривається через щоденники пожежника Захара Науменка: «У тих щоденниках я знайшов запис про смерть кожного, кого знаю! А через якийсь час написав про тих людей, як про нових знайомих! Поняв, не? Як про тих, хто тільки-тільки приїхав! І якимось я теж здохну, і ти прийдеш на мій похорон, а потім ми познайомимося, як уперше» [9, с. 318]. Записи виявляються значно старішими за свого автора, у них закарбовано усі цикли життя та смерті кожного з персонажів. Не менш важливою рисою часової організації селища є постійна тривалість зими, яка бере участь у творенні понурої атмосфери потойбіччя та специфіки його ландшафту: «А Буськів Сад таки був гидкий. Починаючи непривітними вулицями, що зяяли закинутими хатами, й закінчуючи думками і вчинками його мешканців. Сніг створював оманливе враження

зворушливої, майже дитячої чистоти, приховував усю покидь, та, на жаль, не змивав її. Тому, либонь, ніхто тут аж так уже весни не чекав. А в такі ночі, як оця, що гряде, у весну ніхто і не вірив» [9, с. 35]. Вічна зима, що породжує безперервний холод, тісно пов'язана із назвою першої частини роману «Пояс Каїна», яка є алюзією на пояс найнижчого кола пекла у поемі Данте Аліґ'єрі. За цією структурою пекла, грішники у дев'ятому колі потерпають від нестерпного холоду, який символізує відсутність любові найближчих друзів, родичів, коханих – тих, кого вони зрадили під час земного життя.

Головний персонаж – Андрій Гайстер – сім разів помирає і воскресає, повертаючись у селище, ніби вперше. Пам'ять про попередні життя стирається, а єдиним доказом його перебування залишаються номери використаних кімнат у готелі «Сяйво» (назва посилає до однойменного роману Стівена Кінґа). Причиною декількох смертей стали спроби кримінального психолога самотужки покинути потойбіччя, що є неможливим без втручання зовнішніх сил – Харитона та мідної монети. Це свідчить про часову та просторову замкнутість універсуму Буськового Саду.

Притаманною ознакою потойбічних часопросторів є присутність авторитарного володаря, якого всі бояться, та потойбічних істот – у цьому випадку демонів. Роль першого відіграє мер селища Павло Борисович Тупогуб. Перед ним тремтять від страху не лише мешканці населеного пункту, а й сам Звір – серійний маніяк, що мешкає в темних лабіринтах катакомб цукрового заводу. Символічним є протиставлення головних локусів Звіра та Павла Борисовича: підземелля заводу на окраїнах Буськового Саду та центральна площа – єдине місце, куди проведено електрику. Згодом виявляється, що ці персонажі споріднені родинним зв'язком – мер є батьком, а вбивця – сином (алюзія на міф про Мінотавра). Головними представниками нелюдських істот у романі є молода черниця, бармен та Харитон Еребович (Чоловік у Червоному). Останній відіграє роль перевізника між світами, коли інші двоє є такими собі патрульними потойбіччя. Усі вони мають людську подобу, проте кожного видає невеличка деталь: бармена – сліпота («Мабуть, це була катаракта чи щось іще гірше, тому що його очі були цілком чорні. Ні чоловічків, ні білків – наче в них вкололи чорнило» [9, с. 103]), черницю – специфічний запах («До ароматів спецій, що йшли від неї, додався нудотно-кислий запах гнилих фруктів. Можна було подумати, що так пахло в неї з рота» [9, с. 222]). Обидвоє носять прикраси у вигляді чорної латунної жаби – бармен володіє браслетом, а черниця – брошкою. Чорні жаби присутні на картині Ієроніма Босха «Сад земних насолод», зокрема й на грудях жінки, зображеної в частині пекла. В християнстві образ жаби позначає другу кару Господню. «Енциклопедичний словник символів культури України» пропонує таке тлумачення символіки жаб: наземна жаба уособлює стійкість до спокус, а водна – пристрасть та хіть [9, с. 257]. Однією з функцій цих демонів в потойбіччі є збирання мертвих тіл та їхня «утилізація» в річці Туонь – саме це пояснює таку особливість просторової організації Буськового Саду, як відсутність моргу та кладовища.

Харитон Еребович Баалюк, або ж Чоловік у Червоному, – водій чорно-вугільного буса з написом «Експресії на човнах», має специфічну зовнішність: близько шістдесяти років, із довгим, ледь сивуватим неохайним волоссям, яке трохи кучерявилося, спадаючи з-під плетеної шапочки. Найбільшу увагу привертав його верхній одяг: «І цей плащ... Криваво-червоний шкіряний, старий на вигляд – у цій глушині він мав цілком дикий вигляд» [9, с. 133]. Його образ та головна функція у романі (переправа у світ мертвих) дають змогу розгадати його прообраз – давньогрецького Харона. Саме він «позичає» мідний обол (давньогрецьку дрібну монету) пасажирам для можливості перетнути пограниччя. Перевізник є невід’ємним елементом граничного часопростору, він також керує тривалістю часу та типом ландшафту для входу «на той бік».

Процес переходу між світом живих і мертвих організований за типовою схемою мандрівки-ініціації, що формує особливості хронотопу пограниччя. Варто звернути увагу на те, що головний персонаж двічі мандрував у Буськів Сад – це дає нам змогу побачити часопросторові варіації, які може мати межовий топос. У першій подорожі пограниччя бере початок з потяга, під час руху якого Андрій Гайстер уперше зустрічається із демонами потойбіччя (сліпим барменом та черницею), а також відбувається найголовніше – реальний лінійний час персонажа накладається на циклічний, який належить до Буськового Саду. Після прибуття потяга кримінальний психолог виходить на простір, який має візуальні ознаки лімінального топосу: «Трохи попереду, де прозора зоряна ніч загусала до невиразних, наче хмара піску, сутінків, було видно, що срібляста стрічка дороги, блиснувши під місяцем утоптаним білим снігом, перетинає залізничне полотно і зникає за насипом. І більше нічого. Ні села, ні занепалої хатинки, ні бодай вогника. Хіба що самотній кіоск біля станції – ото й усе» [9, с. 128]. Порожня, яка кидається в око, сніг, дорога, ніч та єдиний кіоск, біля якого персонаж зустріне Харитона, – нічого зайвого. Залізничну станцію та міст над річкою Туонь розділяє нічна дорога, довжиною (чи радше тривалістю), якої керує Чоловік у Червоному. Першого разу переправа триває довго, щоб демон пограниччя мав простір для морально-філософських запитань. Межі мосту при його перетині персонажі не лише побачили, а й відчували: «... автобус міцно труснуло, і їм відкрилася широка, просто таки широчезна ріка», «... авто знову струснуло, й Андрій здогадався, що міст лишився позаду». Важливими елементами краєвиду, що розгортався з мосту, були води Туоні, що «в синявій досвітній темряві видавалися чорними» та щільний туман, який огортав протилежний берег. «Якщо зайти у воду – одразу смерть», – застерігає Харитон [9, с. 147–148]. Міст з рікою виступають найважливішими просторовими елементами пограниччя, а головною часовою ознакою є період ночі.

Друга переправа відбувається за власним бажанням, що зумовлює потребу Андрія Гайстра самотужки віднайти точку, з якої можливо увійти в пограниччя. В цьому випадку спрацьовує принцип віддзеркалення. За слов’янськими віруваннями, дзеркало сприймалось як межа між земним і потойбічним, небезпечним світом. Воно також могло символізувати і поверхню води, яка відіграла

роль пограниччя. Кримінальний психолог знаходить населений пункт, візуально подібний до Буськового Саду: ідентичні назва і вигляд залізничної станції, цукровий завод, який існував у минулому столітті, став, подібний на ріку. Саме на водоймі головний персонаж знаходить чоловіка на човні: «Людина в ньому стояла скеровуючи низьку довгу плоскодонку єдиним веслом... Уже видно було, що незнайомиць аж ніяк не в червоному пальті, та й узагалі не в пальті, а в старій армійській плащ-палатці з капюшоном... Незнайомиць флегматично рухав веслом, і здавалося, наче він лине над поверхнею – так легко і швидко рухався човен» [9, с. 602]. Цього разу Харитон ще більше замаскований під звичайного смертного, проте зустрічає Андрія на човні.

В обох випадках перехід між світами можливий лише тоді, коли у реальному світі персонажа його фізичне тіло знаходитиметься у стані смерті (напівсмерті). Якщо під час першої подорожі Андрій перебував у комі після зіткнення з пожежною машиною, то, щоб здійснити другу мандрівку, чоловік згодився на ритуальне самовбивство, встромивши у себе ножа. Як і першого разу, перевезення відбувається серед ночі, проте дорога вже не настільки довга – вони з Харитоном миттєво опиняються на мості. У часових координатах прибуття в Буськів Сад завжди позначається настанням світанку.

Висновки. Отже, хронотоп як літературознавча категорія, введена М. Бахтіним, невпинно продовжує бути об'єктом наукових зацікавлень літературознавців. Хронотоп двосвіття привертає увагу науковців своїми специфічними ознаками – вони передбачають функціонування паралельних просторових вимірів із відмінними часовими організаціями, які часто супроводжуються межовими станами персонажів. Хронотоп потойбіччя як окрема художня модель характеризується сукупністю визначальних ознак: просторовою ізольованістю й замкнутістю, наявністю чітко вираженого пограниччя між світами (водойма, міст, дорога), циклічною часовою організацією на протигагу лінійному часові реального світу, присутністю авторитарного володаря та місцевих демонів, а також фізично чи духовно мертвими мешканцями. Перехід між світами здійснюється за схемою мандрівки-ініціації та вимагає особливих умов – стану смерті або напівсмерті персонажа.

У романі Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма», не зважаючи на те, що він має структуру детективу, селище Буськів Сад реалізує всі ключові ознаки хронотопу потойбіччя. Просторова замкнутість втілена в повній географічній ізольованості селища, а часова – у нескінченному повторенні циклів смерті та воскресіння мешканців. Вічна зима водночас творить специфіку просторових і часових характеристик, що семантично пов'язані з дантівським дев'ятим колом пекла. Сукупність персонажів-демонів (бармен, черниця, Харитон) та авторитарний мер-володар органічно доповнюють модель потойбічного хронотопу.

Хронотоп пограниччя в романі реалізується через образи ріки Туонь та мосту як ключових просторових маркерів межі між світами, а також через нічний час як основну часову координату переправи. Аналіз двох переправ головного

персонажа засвідчує варіативність граничного хронотопу: перша подорож розгортається у розлоговому просторово-часовому ритмі, тоді як друга є стислою й миттєвою, що відображає зміну ролі персонажа – від пасивного мандрівника до свідомого героя. В обох випадках обов'язковою умовою переходу є перебування фізичного тіла у стані смерті чи напівсмерті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш М. Простір часу та час простору: на межі ілюзії світів (поетика дво-свіття у творах Валерія Шевчука та Ярослава Мельника). *Діалогічні обертони : Наук. зб. на пош. пам'яті проф. Нонни Копист.* Львів, 2014. С. 310–317.
2. Замбжицька М. Мандрівка в потойбіччя на основі вибраних творів В. Шевчука. *Волинь-Житомир.* 2010. № 20. С. 81–86.
3. Калинич К. Трансформація образу Харона в романі І. Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Pitannâ literaturoznavstva.* 2025. № 112. С. 33–51. <https://doi.org/10.31861/pytlit2025.112.033>
4. Копистянська Н. *Слов'янські літератури. Доп. XIII Міжнар. конгр. славістів, м. Любляна, 15–21 серп. 2003 р.* Київ, 2003. С. 5–35.
5. Копистянська Н. Хронотоп української літератури: літературний простір і час. Київ : Фенікс, 2006. 208 с.
6. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слів : монографія. Львів, 2012. 344 с.
7. Косинська Н. Топос пограниччя у прозі Марії Матіос: міфопоетичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2014. № 60. С. 309–315.
8. Літературознавчий словник-довідник / ред.: Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко. Київ : Акад., 2007. 751 с.
9. Павлюк І. Я бачу вас цікавить п'ятьма. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 664 с.
10. Тиховська О., Цвіклінський М. Містицизм роману Ілларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія.* 2024. Т. 2, № 52. С. 230–238. URL: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2024.2.\(52\).230-238](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2024.2.(52).230-238)
11. Фернос Ю. Прецедентні та фонові назви в онімному просторі роману Ілларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія.* 2021. Т. 1, № 45. С. 470–476. URL: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.\(45\).470-476](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.(45).470-476)
12. Швець А. Лімінальні топоси в художньому світі Казок Наталії Кобринської. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2014. № 60. С. 217–228.
13. Bemong N. Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope: Reflections, Applications, Perspectives. Gent : Academia Press, 2010. 213 с.
14. Ostapova I. V. Mythopoetics in Illarion Pavlyuk's postmodern novel "I see you are interested in darkness". *Research Bulletin Series Philological Sciences.* 2024. № 211. С. 99–104. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-14>

15. Zambrzycka M. Powieść Ilariona Pawluka «Я бачу, вас цікавить пітьма» jako thriller neo-noir. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2025. № 13. С. 207–221. URL: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.13.12>.

REFERENCES

1. Barabash, M. (2014). Prostir chasu ta chas prostoru: Na mezhi iliuzii svitiv (poetyka dvosvittia u tvorakh Valeriia Shevchuka ta Yaroslava Melnyka) [Space of time and time of space: On the edge of the illusion of worlds (poetics of two worlds in the works of Valeriy Shevchuk and Yaroslav Melnyk)]. In *Dialohichni obertony: Naukovyi zbirnyk na poshanu pamiati profesora Nonny Kopystianskoi* (pp. 310–317). Lviv University Press.
2. Zambrzycka, M. (2010). Mandrivka v potobichchia na osnovi vybranykh tvoriv V. Shevchuka [A journey to the afterlife based on selected works of V. Shevchuk]. *Volyn-Zhytomyrshchyna*, (20), 81–86.
3. Kalynych, K. (2025). Transformatsiia obrazu Kharona v romani I. Pavliuka “Ya bachu, vas tsikavyt pitma” [Transformation of Charon’s image in the novel of I. Pavliuk “I see you are interested in darkness”]. *Pytannia Literaturoznavstva*, (112), 33–51. <https://doi.org/10.31861/pytlit2025.112.033>
4. Kopystianska, N. (2003). *Slov’ianski literatury: Dopovidi XIII Mizhnarodnoho konhresu slavistiv* [Slavic literatures: Reports of the XIII International Congress of Slavists]. Kyiv.
5. Kopystianska, N. (2006). *Khronotop ukrainskoi literatury: Literaturnyi prostir i chas* [Chronotope of Ukrainian literature: Literary space and time]. Feniks.
6. Kopystianska, N. (2012). *Chas i prostir u mystetstvi slova* [Time and space in the art of the word]. Lviv.
7. Kosynska, N. (2014). Topos pohranychchia u prozi Marii Matios: Mifopoetychnyi aspekt [Topos of the borderland in the prose of Maria Matios: Mythopoetic aspect]. *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Serii Filolohichna*, (60), 309–315.
8. Hromiak, R. T., Kovaliv, Yu. I., & Teremko, V. I. (Eds.). (2007). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-handbook]. Akademiia.
9. Pavliuk, I. (2023). *Ya bachu, vas tsikavyt pitma* [I see you are interested in darkness]. Vydavnytstvo Staroho Leva.
10. Tykhovska, O., & Tsviklinskyi, M. (2024). Mastytyszm romanu Illariona Pavliuka “Ya bachu, vas tsikavyt pitma” [Mysticism of Illarion Pavliuk’s novel “I see you are interested in darkness”]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Universytetu. Serii Filolohiia*, 2(52), 230–238. [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2024.2.\(52\).230-238](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2024.2.(52).230-238)
11. Fernos, Yu. (2021). Pretsedentni ta fonovi nazvy v onimnomu prostori romanu Illariona Pavliuka “Ya bachu, vas tsikavyt pitma” [Precedent and background names in the onymic space of Illarion Pavliuk’s novel “I see you are interested in darkness”]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Universytetu. Serii Filolohiia*, 1(45), 470–476. [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.\(45\).470-476](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.(45).470-476)
12. Shvets, A. (2014). Liminalni toposy v khudozhnomu sviti kazok Natali Kobrynskoi [Liminal toposes in the artistic world of Natalia Kobrynska’s fairy tales]. *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Serii Filolohichna*, (60), 217–228.

13. Bemong, N. (2010). Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope: Reflections, Applications, Perspectives. Gent: Academia Press. 213 p.

14. Ostapova, L. V. (2024). Mythopoetics in Illarion Pavlyuk's Postmodern Novel "I See You Are Interested in Darkness". Research Bulletin Series Philological Sciences, 211, 99–104. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-14>

15. Zambrzycka, M. (2025). Ilarion Pavlyuk's Novel "I See You Are Interested in Darkness" as a Neo-noir Thriller. Studia Ucrainica Varsoviensia, 13, 207–221. <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.13.12>

Стаття поширюється
на умовах ліцензії відкритого
доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026